

EDUCATIO

PEDAGÓGIA SZOCIOLÓGIA HISTÓRIA ÖKONÓMIA PSZICHOLÓGIA POLITOLÓGIA

MÉRLEGEN, 1990–2002

OKTATÁSPOLITIKAI TÁJOLÓ	3	<i>Kozma Tamás</i>
EXPANZIÓ KÖZÉPFOKON	13	<i>Forray R. Katalin</i>
AZ AUTONÓMIÁK KORA	28	<i>Sáska Géza</i>
A CIGÁNY TANULÓK OKTATÁSI ESÉLYEI	49	<i>Liskó Ilona</i>
AZ ISKOLAI HÁTRÁNY ÖSSZETEVŐI	63	<i>Imre Anna</i>
EGYHÁZ ÉS OKTATÁS A RENDSZERVÁLTÁS ÉVTIZEDÉBEN	73	<i>Nagy Péter Tibor</i>
DIFFERENCIÁLÓDÁS, DIVERZIFIKÁLÓDÁS ÉS HOMOGENIZÁLÓDÁS A FELSOROKTATÁSBAN	96	<i>Hrubos Ildikó</i>

AZ ISKOLAI HÁTRÁNY ÖSSZETEVŐI

AZ ELMÚLT 10 ÉV ALATT NEMCSAK A TÁRSADALMI viszonyok rendeződtek át, hanem jelentős mértékben megnőttek a társadalmi különbségek is. A különbségek növekedése tapasztalható az egyének között, pl. a jövedelmek vagy a foglalkoztatottság terén, de egyes térségek és települések illetve településkategóriák között is.

Bár sokat tudunk az iskolarendszeren belül az elmúlt évtizedben zajló folyamatokról, nem ismerjük pontosan, hogy az iskolarendszer milyen mértékben hat a fenti folyamatokra – felerősíti, vagy ellenkezőleg, inkább kiegyenlíti azokat. Az alábbi elemzés arra vállalkozik, hogy áttekintse a különbségek néhány dimenzióját, s megpróbáljon néhány összefüggést is feltárni ezek között, az iskolai hátrány felőli megközelítésben.

Az oktatási rendszeren belüli egyenlőtlenség kérdése több dimenzióban vizsgálható: pl. a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a rendszeren belüli tanítási-tanulási folyamat és a tanulási teljesítmények oldaláról. Az oktatási rendszeren belüli egyenlőtlenségeknek két fő típusát szokták megkülönböztetni: a strukturális egyenlőtlenséget (továbbhaladási pályák), ill. a funkcionális vagy pedagógiai egyenlőtlenséget (eltérő tanulási eredmények). Az előbbi a tanulók társadalmi háttere és a számukra elérhető iskolatípusok és tanulási utak közötti összefüggések következményeként írható le, az utóbbi a társadalmi háttér és a tanulmányi eredmények közötti összefüggésként.

Elemzési szempontból célszerű megkülönböztetni az oktatási rendszeren kívüli és belüli tényezőket valamint a kimeneti jellemzőket is. Az oktatási rendszeren kívüli és a kimeneti jellemzők között olyan folyamatok hatnak, melyek összefüggnek az oktatási rendszeren belüli különbségekkel – ezek azok a tényezők, amelyeknek a családi környezetben megtestesülő társadalmi háttér mellett döntő szerepük van abban, hogy a társadalmi hátrányok az iskola segítségével újratermelődnek, vagy úgy, hogy az induló különbségeket felerősítik, vagy úgy, hogy nem képesek ezek ellenében hatni. Az iskolai kudarc indikátorai a lemorzsolódás, évismétlés, túlkorosság, de összefügg a veszélyeztetettség más formáival is (magatartászavar, kriminalizálódás stb.). Az iskolarendszeren belüli egyenlőtlenségek finomabb elemzésben maguk is további dimenziókra bonthatók.

Az oktatási rendszeren kívüli egyenlőtlenség-dimenziók	Az oktatási rendszeren belüli egyenlőtlenségek	Kimeneti jellemzők
- társadalmi háttér	- intézményhálózat	- tanulmányi eredményesség
- lakóhely	- finanszírozás	- továbbtanulás
- nem	- anyagi helyzet	- elhelyezkedés
- kisebbséghez tartozás	- személyi feltételek	
- demográfia	- tárgyi feltételek	
	- tanterv, tanítási módszerek	

A rendelkezésre álló országos adatok azt mutatják, hogy az utóbbi években jelentős mértékben nőttek az iskolarendszeren belüli különbségek. Magyarországon ma igen nagy a különbség a tanulmányi eredmények korcsoporton belüli szélső értékei között, s ez a különbség az elmúlt évtizedben növekedett meg. De növekedtek az oktatás kimeneti adataiban mérhető különbségek a településtípusok között mérve is, ez a folyamat a kistelepülési iskolák tanulóinak teljesítménybeli leszakadását mutatják. A különbség minden tantárgyi területen kimutatható, de a legnagyobb különbség évek óta a szövegértésben mutatkozik (Monitor vizsgálatok, PISA eredmények).

Az alábbiakban országos szintű statisztikai adatok elemzésével kíséreljük meg a főbb trendek áttekintését. A statisztikai elemzés lehetőséget adott a tendenciák időbeni összehasonlítására is.

A tanulólétszám és összetétel változásai

Bár a *tanulólétszám* alakulása nincs közvetlen összefüggésben a hátrányos helyzet kialakulásával, az iskolák helyzetét jelentős mértékben meghatározza, ezért igyekeztünk átfogóan, s egyben területi bontások segítségével a fő tendenciákat megvizsgálni. Az általános iskolai tanulók száma országosan 1993 és 1997 között 4,5%-kal csökkent, de már ismét nőni látszik. Legalábbis erre következtethetünk abból a tényből, hogy az alsóbb évfolyamokon az elsős gyerekek aránya 12%-ról 13%-ra nőtt.

1. TÁBLA

A gyereklétszám változása az általános iskolákban 1993 és 1997 között, régióként

	1993	1997	1997/93
Központ	192 113	174 654	90,91
Észak-Magyarország	235 465	234 344	99,52
Észak-Alföld	107 574	102 568	95,35
Dél-Alföld	120 438	115 560	95,95
Kelet-Dunántúl	105 757	100 041	94,60
Nyugat-Dunántúl	100 327	92 817	92,51
Dél-Dunántúl	147 742	144 264	97,65
Együtt	1 009 416	964 248	95,53

A demográfiai csökkenés nem egyenletesen oszlik meg az egyes térségekben és településtípusokon. Nem csökkent lényegesen az ország északi részében, s csak kismértékben csökkent a Dél-Dunántúlon, átlagos mértékű volt az Alföldön (Észak- és Dél-Alföld) és a Dunántúl keleti részén. A csökkenés a központi térségben és a Dunántúl nyugati részén volt a legnagyobb, azaz a fejlettebb területeken.

Településtípus szerinti bontásban már 1993-ban is a községek emelkednek ki, mint ahol – az elsős és ötödikes tanulók aránya közti különbségből következően – leginkább nőtt a tanulólétszám. A tanulólétszámokban mutatkozó különbség a szélső pólusok között öt év alatt kismértékben nőtt (1,3-ról 1,8%-ra).

2. TÁBLA

Az elsős és ötödikes általános iskolai tanulók aránya az összes tanuló %-ában, 1993, 1997.

Településtípus	1993		1998		
	Tanulók	Arány	Tanulók	Arány	
Bp	elsős	18 752	11,8	17 687	12,3
	ötödikes	19 884	12,5	18 173	12,7
	összesen	159 265	100,0	143 294	100
Megyei jogú város	elsős	22 705	12,0	24 608	12,4
	ötödikes	23 758	12,6	25 331	12,7
	összesen	188 666	100,0	198 752	100
Város	elsős	31 766	12,2	35 213	12,7
	ötödikes	32 511	12,5	35 523	12,8
	összesen	260 627	100,0	278 266	100
Község	elsős	52456	13,1	48 367	14,1
	ötödikes	49 007	12,2	42 488	12,4
	összesen	400 858	100,0	343 936	100
Összes	elsős	125 679	12,5	125 875	13,1
Összes	ötödikes	125 160	12,4	121 515	12,6
Összes	tanuló	1 009 416	100,0	964 248	100

Pólusok közötti különbség: 1,3-ról 1,8%.

A másik vizsgált kérdéskör a *hátrányos helyzetű, ill. veszélyeztetett tanulók* arányának alakulása volt. A *veszélyeztetett tanulók* aránya mindkét évben a fővárosban volt a legmagasabb, ezt követték – jóval szerényebb mértékben – a községek, a városok, és a megyei jogú városok. Évfolyamonként jellemzően nőtt a veszélyeztetettség: az 5. évfolyamosok között arányuk rendre magasabb volt, mint az 1. évfolyamon (kivéve a községeket, ahol ez épp fordítva van). A 4 év alatt bekövetkezett változások között az a legszembetűnőbb, hogy bár a jellemző sorrend megmaradt (Budapest, község, egyéb város, megyei jogú város), mindenütt nőtt a veszélyeztetettek aránya, legerősebben a fővárosban, legkevésbé a kisebb városokban, s a szélső pólusok közt is nőtt a különbség.

A térségeket vizsgálva is hasonló tendenciákat érhetünk tetten: a veszélyeztetettek aránya a központi térségben volt a legmagasabb, s a Nyugat-Dunántúli térségben a

legalacsonyabb. A növekedés kiugró volt a központi térségben, jelentős az Észak-Alföldön és a Kelet-Dunántúlon, alacsony a Nyugat-Dunántúlon és a Dél-Alföldön. Kelet-Dunántúl romló tendenciáját tekintve az Észak-Alföldhöz közelít, szemben Dél-Dunántúllal, amely nem romlik. A szélső pólusok közti megnövekedett különbség ebben a dimenzióban is megragadható: a két szélső érték közti különbség a négy év folyamán 10-ről 13%-ra nőtt.

3. TÁBLA

A veszélyeztetett tanulók aránya az általános iskolákban, 1993, 1997.

Településtípus	Tanuló	1993		1998		1998		
		N	%	N	%	N	%	
Bp	elsős	18 752	2 305	12,29	2 606	14,73	2 287	12,2
	ötödikes	19 884	3 084	15,51	3 540	19,48	2 077	10,45
	összesen	159 265	23 303	14,63	26 455	18,46	16 817	10,56
Megyei jogú város	elsős	22 705	760	3,35	947	3,85	2 594	11,42
	ötödikes	23 758	1055	4,44	1 330	5,25	1 853	7,8
	összesen	188 666	7 309	3,87	9 619	4,84	16 878	8,95
Város	elsős	31 766	1 430	4,5	1 874	5,32	3 391	10,67
	ötödikes	32 511	1 613	4,96	1 953	5,5	2 665	8,2
	összesen	260 627	11 660	4,47	14 670	5,27	23 009	8,83
Község	elsős	52 456	3 629	6,92	3 915	8,09	5 205	9,92
	ötödikes	49 007	3 200	6,53	3 228	7,6	4 078	8,32
	összesen	400 858	24 233	6,05	24 983	7,26	33 301	8,31
Összes	elsős	125 679	8 124	6,46	9 342	7,42	13 477	10,72
Összes	ötödikes	125 160	8 952	7,15	10 051	8,27	10 673	8,53
Összes	tanuló	1 009 416	66 505	6,59	75 727	7,85	90 005	8,92

4. TÁBLA

A veszélyeztetett tanulók aránya az általános iskolákban, 1993, 1997.

Régió	1993			1997		
	Tanulók	Veszélyeztetett	%	Tanulók	Veszélyeztetett	%
Központi	192 113	75 446	12,89	174 654	28 163	16,13
Dél-Alföld	120 438	49 754	4,34	234 344	16 794	7,17
Észak-Magyarország	235 465	78 618	6,67	115 560	5 757	4,98
Észak-Alföld	107 574	37 130	5,69	102 568	7 586	7,40
Dél-Dunántúl	147 742	56 347	4,92	100 041	5 750	5,75
Közép-Dunántúl	105 757	32 366	4,07	92 817	3 397	3,66
Nyugat-Dunántúl	100 327	34 844	3,05	144 264	8 280	5,74
Együtt	1 009 416	364 500	6,59	964 248	75 727	7,85

Összességében elmondható, hogy a 90-es években a veszélyeztetettek aránya (különösen a központi térségben, valamivel kevésbé a hagyományosan kedvezőtlen térségekben és a községekben) növekedett, amint az ebben mutatkozó területi különbségek mértéke is. A tanulók összetételében is megfigyelhető egy, a veszélyeztetett tanulók arányán mért kismértékű romlás, amely elsősorban a fővárosban, a központi és az észak-alföldi térségben jellemző.

Napközi otthonos oktatás

A családi hátrányok (ill. a veszélyeztetettség) kompenzálásában jelentős szerep jut az iskola szociális funkcióinak. Az iskola szociális ellátó funkciója igen sokrétű, jelen esetben csak néhány, az országos statisztikában elérhető adatot elemeztünk: a napközisek, a tanulószobások, az iskolaotthonosok és a bejárók arányát, 1993 és 1997 adatainak összehasonlításával. Mivel a napközi és az iskolaotthon a délutáni iskolában tartás, s ezzel a délutáni tanulás lehetőségének biztosítását jelenti, különösen nagy jelentősége lehet a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett tanulócsoportok hátrányainak leküzdésében.

Mindkét évben az általános iskolai tanulók több mint egyharmada volt napközis, 6%-a iskolaotthonos, 2–3%-uk tanulószobás. A napközi és az iskolaotthon inkább az alsóbb évfolyamokon, a tanulószoba inkább az 5. évfolyamon volt jellemző. A két év között a napközisek arányának kismértékű csökkenése figyelhető meg. A csökkenés a különböző évfolyamokon eltérő: miközben az 1. évfolyamon nem változott, az 5. évfolyamon jelentős mértékben csökkent a napközisek aránya. Az 5. évfolyamon a 4 év alatti változás következtében a napközis tanulók aránya 25%-ról 16–17%-ra csökkent. Ezzel párhuzamosan kismértékben bár, de nőtt a *tanulószobások* aránya. Összességében 2,5-ről 3,3%-ra, az 5. évfolyamon pedig 4%-ról 6,4%-ra. A *napközisek* arányának csökkenése nem mondható általánosnak, elsősorban a kisvárosokban és a községekben figyelhető meg, a megyei jogú városokban és a fővárosban ezzel párhuzamosan kismértékű növekedés tapasztalható.

Bár összességében nem változott, némileg átalakult az *iskolaotthonos* tanulók aránya is: az alsó tagozatos tanulók között ez a forma elsősorban Budapesten és a megyei városokban maradt népszerű, itt a tanulók 1/5-e vesz részt ebben az oktatási formában, a községekben és a kisebb városokban az iskolaotthonosok aránya némileg csökkent. Valószínű, hogy a napközisek és az iskolaotthonosok számának csökkenésében az önkormányzatok takarékosága játszik szerepet.

A felzárkóztató foglalkozásban való részvételről sajnos csak egyik évre vannak adatok, és ezek nem minden esetben mutatnak párhuzamosságot a veszélyeztetettek arányával. Ha a napközis foglalkozásokon való részvételt összevetjük a veszélyeztetettek arányával, azt tapasztalhatjuk, hogy regionális bontásban a napközisek és iskolaotthonosok aránya nem feltétlenül ott magasabb, ahol nagyobb tanulócsoportok bevonása lenne indokolt ezekben az ellátási formákba. 4 év alatt ebben nem történt jelentős változás, sőt, miközben a veszélyeztetettek aránya emelkedett, a napközisek aránya csökkent.

5. TÁBLA

Egyes szociális jellegű szolgáltatások alakulása, 1993

Településtípus		Tanulók			Napközis		Tanulószobás	
		N	N	%	N	%	N	%
Bp	elsős	18 752	3 562	19	14 174	75,59	45	0,24
	ötödikes	19 884	0	0	5 273	26,52	335	1,68
	összesen	159 265	8 704	5,47	61 183	38,42	2 779	1,74
Megyei jogú város	elsős	22 705	6 629	29,2	19 038	83,85	24	0,11
	ötödikes	23 758	0	0	6 631	27,91	744	3,13
	összesen	188 666	17 563	9,31	79 341	42,05	2 685	1,42
Város	elsős	31 766	7 788	24,52	23 413	73,7	61	0,19
	ötödikes	32 511	0	0	8 464	26,03	1 402	4,31
	összesen	260 627	19 969	9,31	100 270	38,47	6 541	2,51
Község	elsős	52 456	5 753	10,97	26 853	51,19	560	1,07
	ötödikes	49 007	0	0	12 197	24,89	2 383	4,86
	összesen	400 858	14 320	3,57	12 3706	30,86	13 678	3,41
Összes	elsős	125 679	23 732	18,88	83 478	66,42	690	0,55
Összes	ötödikes	125 160	0	0	32 565	26,02	4 864	3,89
Összes	tanuló	1 009 416	60 556	6	364 500	36,11	25 683	2,54

6. TÁBLA

Egyes szociális jellegű szolgáltatások alakulása, 1997

Településtípus		Tanulók			Napközis		Tanulószobás	
		N	N	%	N	%	N	%
Bp	elsős	17 687	3 339	18,88	14 815	83,76	0	0
	ötödikes	18 173	136	0,75	4 301	23,67	1 002	5,51
	összesen	143 294	8 915	6,22	60 295	42,08	4 398	3,07
Megyei jogú város	elsős	24 608	7 326	29,77	21 925	89,1	8	0,03
	ötödikes	25 331	111	0,44	6 138	24,23	1 522	6,01
	összesen	198 752	23 036	11,59	89 761	45,16	5 161	2,6
Város	elsős	35 213	7 393	21	25 786	73,23	101	0,29
	ötödikes	35 523	30	0,08	6 375	17,95	2 340	6,59
	összesen	278 266	22 031	7,92	100 622	36,16	8 169	2,94
Község	elsős	48 367	3 320	6,86	22 642	46,81	749	1,55
	ötödikes	42 488	31	0,07	6 997	16,47	2 919	6,87
	összesen	343 936	8 325	2,42	90 153	26,21	13 711	3,99
Összes	elsős	125 875	21 378	16,98	85 168	67,66	858	0,68
Összes	ötödikes	121 515	308	0,25	23 811	19,6	7 783	6,4
Összes	tanuló	964 248	62 307	6,46	340 831	35,35	31 439	3,26

7. TÁBLA

A napközis és veszélyeztetett tanulók aránya az összes tanulók számának alakulása, 1993.

Régió	Tanulók		Napközis		Veszélyeztetett		Felzárkóztatásban részesül	
	N	N	%	N	%	N	%	
Központi	192 113	75 446	39,27	24 779	12,89	19 377	10,1	
Dél-Alföld	120 438	49 754	41,31	5 234	4,34	10 719	8,9	
Észak-Magyarország	235 465	78 618	33,38	15 715	6,67	23 387	9,93	
Észak-Alföld	107 574	37 130	34,51	6 130	5,69	11 718	10,89	
Dél-Dunántúl	147 742	56 347	38,13	7 273	4,92	12 009	8,13	
Közép-Dunántúl	105 757	32 366	30,6	4 310	4,07	7 640	7,22	
Nyugat-Dunántúl	100 327	34 844	34,73	3 064	3,05	5 155	5,13	
Együtt	1009416	364 500	36,11	66 505	6,59	90 005	8,92	

8. TÁBLA

A napközis és veszélyeztetett tanulók aránya az összes tanulók számának alakulása, 1997.

	Tanulók		Iskolaotthonos		Napközis		Tanulószobás		Veszélyeztetett	
	N	N	%	N	%	N	%	N	%	
Központ	174 654	11 509	6,59	73 956	42,34	6 058	3,47	28 163	16,13	
Észak-Mo	234 344	14 867	6,34	74 597	31,83	7 740	3,30	16 794	7,17	
Délalföld	115 560	9 083	7,86	44 737	38,71	3 453	2,99	5 757	4,98	
Észak-Alföld	102 568	5 728	5,58	32 685	31,87	2 435	2,37	7 586	7,40	
Kelet-D.túl	100 041	4 979	4,98	30 601	30,59	3 819	3,82	5 750	5,75	
Nyugat-D.túl	92 817	6 750	7,27	32 301	34,80	2 938	3,17	3 397	3,66	
Dél-Dunántúl	144 264	9 391	6,51	51 954	36,01	4 996	3,46	8 280	5,74	
Összes	964 248	62 307	6,46	340 831	35,35	31 439	3,26	75 727	7,85	

Az általunk vizsgált időszakban tehát az iskolák nem töltötték be hátránykompenzáló funkciójukat. Legalábbis a juttatások a veszélyeztetettek arányának növekedésével párhuzamosan nem bővültek, hanem éppen ellenkezőleg.

Lemorzsolódás és évismétlés

A hátrányos helyzetű tanulók iskoláztatásának eredményessége statisztikai eszközökkel elsősorban a tanulmányi eredményeken és kimaradási arányokon mérhető. A tanulmányi eredmények tekintetében azt vizsgáltuk, hogyan alakult az évismétlések aránya a vizsgált években.

Az általános iskolát sikeresen elvégző tanulók aránya a 90-es évek folyamán jelentős mértékben javult, de ez úgy következett be, hogy megnőtt azoknak az aránya, akik nem 14 évesen, hanem hosszabb idő alatt, 15–16 évesen fejezik be a 8 évfolyamot.

A 90-es évek közepéig az évfolyamok többségében enyhén csökkent az ismétlők aránya, s csökkenni látszik ezzel az átmeneti pontok kiugró értéke is. Az utolsó három évben az évfolyamismétlők aránya stabilizálódott, további javulás azonban nem következett be. Az országos tendenciákat tekintve jellemzőnek mondható, hogy az

osztályt ismétlők aránya az 1. és 5. osztályokban a legmagasabb és a 8. osztályban a legalacsonyabb. Ez nagyrészt az oktatási rendszer tagoltságával, a pedagógiai ciklusok szakaszaival függ össze: az iskolába lépést követően és a szakaszhatároknál, az alsó tagozatról a felső tagozatra lépést követően megnő az évismétlők aránya, és ugyanezt tapasztaljuk a 9. évfolyamon is.

Mivel a lemorzsolódás legfontosabb oka a tanköteles kor végének elérése, fontos mutatószám, hogy a tanköteles kor végéig hányan nem végzik el az általános iskolát. A 90-es évek első felében ezen a területen is enyhe javulás volt megfigyelhető. Míg 1990-ben a 16 éves kort elérők 6,1%-a, addig 1996-ban 3,2%-a nem fejezte be az általános iskolát. Ez a javulás azonban 1995-ben megállt, és azóta enyhe romlás tapasztalható. 1997/98-ban már inkább stagnáltak az arányszámok, sőt a 8 év alatti lemorzsolódás tekintetében enyhe emelkedés is megfigyelhető volt.

Ha az évismétlők arányát összevetjük a veszélyeztetettek arányával, kitűnik, hogy a bukottak aránya nem ott kiugró, ahol a veszélyeztetetteké: a legmagasabb Észak-Magyarországon és Dél-Dunántúlon, a legalacsonyabb a Központi megyékben és a Dél-Alföldön. (Kelet-Dunántúl itt is előbbre sorolódik). Tendenciájában is másként mozog a két mutató: míg a veszélyeztetettek aránya országszerte nőtt, az évfolyamismétlők aránya országszerte csökkent – sőt, leginkább ott csökkent, ahol a veszélyeztetettek aránya a leginkább megnőtt: a fővárosban. A tanulmányi eredményesség tehát nem függ össze a veszélyeztetettek arányával.

9. TÁBLA

Az évismétlők aránya az általános iskolákban, 1993, 1997

Településtípus		1993			1997		
		Tanuló	Osztályismétlő		Tanuló	Osztályismétlő	
		N	N	%	N	N	%
Bp	elsős	18 752	549	2,93	17 687	327	1,85
	ötödikes	19 884	583	2,93	18 173	406	2,23
	összesen	159 265	3 421	2,15	143 294	2 471	1,72
Megyei jogú város	elsős	22 705	844	3,72	24 608	632	2,57
	ötödikes	23 758	640	2,69	25 331	572	2,26
	összesen	188 666	3 890	2,06	198 752	3 350	1,69
Város	elsős	31 766	1 311	4,13	35 213	1 274	3,62
	ötödikes	32 511	983	3,02	35 523	947	2,67
	összesen	260 627	5 533	2,12	278 266	5 678	2,04
Község	elsős	52 456	2 979	5,68	48 367	2 746	5,68
	ötödikes	49 007	1 965	4,01	42 488	1 564	3,68
	összesen	400 858	11 952	2,98	343 936	10 140	2,95
Összes	elsős	125 679	5 683	4,52	125 875	4 979	3,96
Összes	ötödikes	125 160	4 171	3,33	121 515	3 489	2,87
Összes	tanuló	1 009 416	24 796	2,46	964 248	21 639	2,24

10. TÁBLA

A veszélyeztetettek és az évismétlők aránya, 1993, 1997.

Régió	Veszélyeztetett				Osztályismétlő			
	1993		1997		1993		1997	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Központ	24 779	12,89	28 163	16,13	4 407	2,29	3 189	1,83
Észak-Mo	15 715	6,67	16 794	7,17	6 490	2,76	6 340	2,71
Délalföld	5 234	4,34	5 757	4,98	2 688	2,23	2 256	1,95
Észak-Alföld	6 130	5,69	7 586	7,40	2 696	2,50	2 429	2,37
Kelet-Dunántúl	4 310	4,07	5 750	5,75	2 358	2,22	2 114	2,11
Nyugat-Dunántúl	3 064	3,05	3 397	3,66	1 975	1,97	1 482	1,60
Dél-Dunántúl	7 273	4,92	8 280	5,74	4 182	2,82	3 829	2,65
Összes	66 505	6,59	75 727	7,85	24 796	2,46	21 639	2,24

Ha az elemzést a legfontosabb adatok tekintetében az 1999-es évig meghosszabbítjuk (területi bontások nélkül), akkor jól látszik az évismétlők számának további csökkenése és a veszélyeztetettek számának 1998-ig tartó további növekedése, de 1999-ben kismértékű csökkenés tapasztalható. A napközisek aránya az 1997-es csökkenést követően ismét növekszik, és 35% körüli arányban stabilizálódik.

11. TÁBLA

Az évismétlők, a veszélyeztetettek és a napközisek aránya 1993–1999 közt.

Év	Tanuló		Osztályismétlő		Veszélyeztetett		Napközis	
	N	N	%	N	%	N	%	
1993	1 009 401	24 796	2,46	66 498	6,59	364 486	36,11	
1994	985 291	23 573	2,39	66 424	6,74	360 361	36,57	
1995	974 806	22 366	2,29	68 848	7,06	332 657	34,13	
1996	965 998	21 733	2,25	72 016	7,46	323 857	33,53	
1997	963 997	21 911	2,27	73 130	7,59	334 390	34,69	
1998	964 248	21 639	2,24	75 727	7,85	340 831	35,35	
1999	960 601	20 894	2,18	74 765	7,78	340 677	35,46	

A statisztikai elemzés során tehát néhány egymásnak ellentmondó tendencia rajzolódik ki: 1. A társadalmi összetételre utaló mutatók a vizsgált időszak alatt romlottak, a napközi otthonos ellátás pedig hasonló mértékben szűkülte. Ez a tendencia remélhetőleg átmeneti, az időszak végén ismét kismértékű növekedés mutatható ki. 2. A társadalmi összetétel mutatóinak romlását nem követi a tanulmányi eredmények romlása, sőt a mutatók javulást jeleznek. 3. További ellentmondás, hogy míg adataink szerint az általános iskolában nem nőtt a bukások aránya, középfokon (mint más forrásból tudjuk) nem változott, a szakiskolákban növekedett.

Mindezekre az egyik lehetséges magyarázat az, hogy javult a vizsgált időszakban az általános iskolák munkája: nehezebb körülmények között nagyobb eséllyel tudták tanulóikkal az általános iskolát elvégeztetni. A másik lehetséges magyarázat a demográfiai helyzet és a finanszírozás összefüggése, aminek következtében megnőtt a gyermekekért folyó harc az iskolák részéről, vagyis inkább igyekeznek a gyengébb tanulókat is az iskolában tartani. Ezt támasztják alá a központi térség adatai, ahol a veszélyeztetettek jelentős arányának ellenére a bukások aránya igen szerény – ellenben a tanulólétszám-csökkenés minden más térségnél nagyobb. Szintén a finanszírozással összefüggő magyarázat lehet, hogy mivel ugyanazt a kiegészítő támogatást igényelheti az önkormányzat a napközis foglalkozás, mint a hátrányos helyzetű tanulók felkészülését segítő más foglalkozások után (2001-ben 17 000 Ft-ot tanulónként) (Költségvetési törvény, 2001), nem az igénylés mértéke, csak a felhasználás módja változott meg a vizsgált időszakban, s kevesebb napközis foglalkozás helyett több segítő tantárgyi foglalkozást, korrepetálást, személyiségfejlesztő vagy tehetséggondozó programot szerveztek az iskolák. Még egy módon magyarázható a napközisek számának csökkenése: mivel a napköziben az étkezésért fizetni kell, a rossz szociális helyzetű szülők nem „igénylik” a napközit, akkor sem, ha van ilyen szolgáltatás. Hogy a lehetséges magyarázatok közül melyik a „valódi”, azt csak egy részletesebb és alaposabb vizsgálattal lehet eldönteni.

IMRE ANNA

